

CAZ MÜZİĞİ

Kısa bir bakış

HASAN NİYAZI TURA

C

AZ (jazz) bir müzik türünü değil, birçok müzik türünden oluşan geniş bir aileyi ifade eder. Ailenin üyeleri

ortak özellikler taşısa da hiçbiri tek başına cazı temsil etmez. Türün gelmiş geçmiş en ünlü sanatçılarından Duke Ellington (1899-1974) cazı, kökleri Siyahi Amerika, Afrika ve Avrupa geleneklerine dayanan sağlam bir gövdeye eklenilen, birbirinden farklı binlerce tarzı temsil eden dallarıyla kocaman bir ağaca benzetir. Bu ağacın köklerinde ise insanlık tarihinin yüz karası köle ticaretiyle 17. yüzyıldan itibaren yurtlarından koparılıp Amerika'ya getirilen Afrikalı insanların duygularını ifade ettikleri müzikleri yatmaktadır.

Ortaya çıkışından beri caza dair sayısız görüş ileri sürülmüştür. Örneğin, 1924 yılında *New York Times* gazetesi, caz için 'uğultu içinde el

çırpıp davul döven yabani insanlara dönüş' şeklinde yakıştırmalar yaparken, 1987 yılında ABD Kongresi cazın 'bireysel ifadenin harika bir örneği' ve 'nadir ve kıymetli bir Amerikan millî hazinesi' olduğunu tasdik eden önergeyi kabul etmiştir. Şüphesiz ki benzeri keskin dönüşlere Batı medeniyetinde çok rastlanıyor; ama böylesi bir 'yabani'likten 'millî hazine' olmaya giden süreç incelenmeye değer...

Cazın öncülü sayılabilecek *ragtime* tarzı 19. yüzyılın son 10 yılında ortaya çıkmış ve başta Scott Joplin olmak üzere çok sayıda müzisyen bu tarzda çeşitli parçalar bestelemiştir. Mamafih çarpıcı, doğaçlamaya dayanan, hızlı ve ters ritmik ezgi yapısıyla gürültülü ve eğlenceli bir dans müziği olarak *jazz* (hatta *jass*) ismiyle 1910'ların sonunda ortaya çıkıp çabucak ABD'de yayılmışsa da, türün ilk kez kim tarafından nerede icra

edildiği tam olarak bilinmemektedir. Fakat tarihçiler bu belirsizliğe karşın, New Orleans'ı cazın beşiği sayarlar. Bu varsayımda ilk caz müzisyenlerinin adı geçen şehirde etkinlik göstermesi kadar, New Orleans Belediyesinin 1817 yılında siyahi kölelere şehrin bir açık alanında serbestçe müzik yapma hakkı vermesinin de yeri vardır.

1920'lerden hemen önceki yılların teknolojik şartlarında 78 devirli taş plaklara yapılan kayıtlar her ne kadar süre olarak kısıtlı kalsa da, cazın hem ABD içinde, hem de I. Dünya Savaşı sonrasında bütün dünyada artan popülaritesinin cazibesıyla birleşerek Avrupa ve Latin Amerika'da yayılmasına imkan vermiştir. Ünlü kazanan parçaların notalarının yayınlanmasıyla daha geniş dinleyici kitlelerine ulaşan caz, kültür sanat çevrelerinde savaş sonrası rahatlayan Batı toplumunun ihtiyaç duyduğu yeniliğin ilham kaynağı olurken, kimi

Miles Davis, trompet.

Louis Armstrong, trompet.

Dizzy Gillespie, trompet-trambolin.

Charles Mingus, kontrbas.

çevrelerde de 'uygunsuz ve ahlak dışı' olmakla itham edilmiştir. Yine de müzisyenler, doğaçlama yeteneklerini cömertçe sergilerken, bir yandan da bu sergilemeyi yeterli görmeyip izleyicinin dikkatini çekecek eğlendirici hareketler de eklemeleriyle, başta New York ve Chicago gibi şehirlerde olmak üzere, dönemin 'Caz Çağı' olarak anılmasına yol açacak ve edebiyat, resim ve klasik müziği etkisi altına alacak bir ortam oluşturmuşlardır.

1930'lara gelindiğinde önce caz orkestraları değişime uğramış ve *big band* denilen, trompet, trombon ve saksafonların görünür olduğu daha dengeli topluluklar ön plana çıkmıştır. Özellikle siyahi kilise müziğinden hareketle, solo çalgıların doğaçlama hüner gösterilerine cevaben hep beraber notaya bağlı olarak çalınan nakaratların verdiği coşkulu yeni kurgu, caza hız ve zarafet katmıştır. 1935 yılında Kaliforniya'da verdiği bir konserdeki performansıyla *swing* dönemini başlattığı düşünülen ve sade görüntüsüyle toplumun her kesiminden saygı gören Benny Goodman, böylece önceleri uygunsuz çevrelere yakıştırılan cazı, radyolar vasıtasıyla orta sınıfa ve dolayısıyla sıradan Amerikalı'ya

ulaştırıp, adeta evcilleştirmiştir. Bu dönemde Fletcher Henderson, Duke Ellington, Ella Fitzgerald gibi siyahi müzisyenler sahnelerde yer almaya başlamışlardır. Ancak Benny Goodman gibi beyaz müzisyenlerle birlikte sahne almış olsalar da, süregelen ırkçılık yüzünden dışlanmaya devam edilmişler ve asla beyazlar kadar para kazanamamışlardır.

Big bandler 1930'lar ve 40'lar boyunca birçok müzisyene sabit bir iş ve profesyonel eğitim sağlarken, aynı yıllarda daha ufak gruplar da ayrıca yaygınlaşmıştı. New York'ta Swing Sokağı olarak tanınan 52. Sokak, birbirine yürüme mesafesinde bulunan gece kulüpleriyle en büyük caz müzisyenlerinin bir araya gelmesini sağlamış ve 1950'lere kadar bu ününü korumuştur.

II. Dünya Savaşı boyunca cazın ivmesi yavaşlayıp gelenekselleşme yoluna girdi. Kimi sanatçılar New Orleans ve Dixieland gibi en eski kaynakları yeniden canlandırmayı tercih ederken New York'un siyahi gettosu Harlem'in genç kuşak müzisyenleri de yeni bir akımın temellerini, bilmeden de olsa atıyordu. Küçük gece kulüplerinde ve evlerinde *jam session* denilen, fikirlerin

serbestçe geliştirildiği bir nevi meşk ile yeni ritmik, melodik ve armonik buluşları birlikte keşfeden 'ilerici' caz müzisyenlerinin arasında Dizzy Gillespie, Thelonious Monk, Charlie Parker gibi çok ünlü isimler yer alıyordu.

Big bandlere duyulan heves II. Dünya Savaşının ardından sönerek, savaş sonrası kuşağın dans edip müzik dinleme tercihlerini başka türlere yöneltti. Bugün *R&B* olarak bilinen *rhythm & blues* bu yıllarda ortaya çıktı. Kariyerine caz ile başlayan Nat King Cole, Sarah Vaughan, Frank Sinatra gibi müzisyenler de, caza göre daha yalın ve kolay anlaşılabilir olduğundan geniş kitlelere ulaşan hafif müzik türlerinde yıldızlarını parlattılar. *Big bandlerin* yıldızının sönüp gerilediği bu dönemde, aslında Charlie Parker'ın *big band* topluluğunun bir üyesi olarak müziğe başlayan Miles Davis, "Birth of the Cool" adlı albümüyle ses getiren bir çıkış yaparak *cool* tarzını caza kazandırdı.

1950'ler ve 60'lar boyunca kimi sanatçıların geniş çevrelere kolaylıkla ulaşabilmesi müziğin kendisinde büyük kaymalara yol açtı. Adeta caz içinde izleyicisinden kaçan türler gelişti. Bir yandan eski gelenekler

korunmak istenirken, diğer yandan daha soyut ve zor anlaşılır tarzlar geliştirilmeye çalışıldı. İşte tam olarak bu iki karşıt türün arasında kalan, oturmuş ve kalıplaşmış tarzda çalışan müzisyenler de ‘Anaakım (*Mainstream*) Caz’ı oluşturdu.

Amerika’nın çok çalkantılı geçirdiği 1960’larda, baş döndürücü toplumsal değişimler ve kuşaktan kuşağa beğenilerin taban tabana zıtlaşması sonucunda ‘serbest caz’ ve ‘füzyon’ (*fusion*) gibi yepyeni tarzlar ortaya çıktı. Serbest caz, kendinden önceki tarzların kısıtlayıcı boyunduruğuna karşı gelme iddiasıyla melodilerde uyumu hiçe sayarken, Miles Davis tıpkı 1950’lerin sonunda insanları *cool*la özendirdiği gibi bu kez de dışarıdan pek çok unsurun cazla aynı potada eritildiği *fusion* tarzının yolunu Herbie Hancock gibi genç müzisyenlerle birlikte yapıyordu.

20. yüzyılın sonlarında, caz müziği sırasıyla *rock*, *disco* ve *pop* türlerine teslim ettiği geniş kitlelere değil küçük zümrelere yönelik muhtelif tarzlarda yoluna devam ederken, bir yandan da New Orleanslı trompetçi, besteci ve eğitimci Wynton Marsalis başta olmak üzere cazın halka yeniden sevdirelirip yaygınlaştırılması için çalışmalarını sürdürüyordu.

Duke Ellington’ın yukarıda bahsettiğimiz ‘sağlam köklü, binlerce dallı’ caz ağacının bir yaprağı olarak ülkemizde bu türde yapılan çalışmalardan bahsetmek yerinde olacaktır. Bir iddiaya göre ülkemize Cumhuriyetin ilanından hemen sonraki yıllarda ilginç bir şekilde Avrupa üzerinden dolaylı olarak gelen caza karşı esas ilgi, II. Dünya Savaşı’nın ardından toplumda uyanan Amerikan hayranlığından kaynaklanır. Başta Erdem Buri, Cüneyt Sermet, Sermet’in yönlendirdiği Arif Mardin olmak üzere, İlham Gencer, Ayten Alpman, Neşet Ruacan, Erol Pekcan, Önder Focan vb. müzisyenler ülkemizde çok geniş, çok geniş kitlelere ulaşamamış ama nitelik olarak da küçümsenmeyecek çalışmalar gerçekleştirdiler. Günümüzdeyse ‘Anaakım’ tarzındaki, fazla yenilik iddiası taşımayan, sade ve kolay dinlenen müziğiyle kitlelere daha çok ulaşmakta başarılı olan Kerem Görsev; daha az bilinmekle beraber uzun yıllar sürdürdüğü “Avant-Garde” ve “Deneysel” tarzındaki çalışmalarıyla çok kaliteli ürünler ortaya koyan ve caz ile daha derinlemesine ilgili bir kitlede karşılığını bulan Aydın Esen en önemli isimler arasındadır. **Z**

KAYNAKÇA

- 1 "1930s and 1940s Jazz Small Groups." www.swingmusic.net içinde.
- 2 "Jazz." *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*. c. 12. 2. bs. Oxford University Press, 2001, s. 903-923.
- 3 "Jazz Timeline." www.jazzinamerica.org içinde.
- 4 Cüneyt Sermet. *Cazın İçinden*. İstanbul: Pan Yayınları, 1990.

Aşağıdaki QR karekodu okutarak bu yazı ile ilgili bir müzik videosuna ulaşabilirsiniz.

